

Зустрічається у листяних лісах, на узліссях, у заростях чагарників у Карпатах, Західному Поділлі а також у Середній Європі.

Кореневища зібрано у 1993 році на верхній межі букового лісу і на сухому кам'яному схилі полонини Менчул. Приживання становило 60 %. В умовах культури регулярно цвіте та плодоносить, дає самосів. До переходу рослин в генеративний віковий стан потребує ретельного агротехнічного догляду. Згодом рослини потужно розростаються і в стані конкурувати з бур'янами. Цвітіння рослин тривале (півтора-два місяці) і починається в лютому-березні, навіть під снігом. У травні досягають плоди. Краще росте у затінку та напівзатінку. Розмножується вегетативно — поділом кореневищ, або насіннєво — висівом насіння під зиму. Листки функціонують 14–16 місяців.

Вид дуже цінний не тільки для медицини (містить серцеві глікозиди), але і є декоративним протягом всього періоду вегетації.

9. Шавлія клейка — *Salvia glutinosa* L.

Поширена у Карпатах, на Кавказі, а також у Середній і Південній Європі. Кореневища зібрано у 1993 в ялиново-буковому узліссі біля міста Рахова. В умовах культури висота рослин 100–110 см. Цвіте з початку червня до середини серпня. Насіння досягає у серпні-вересні. Розмножується вегетативно — поділом кореневищ та насіннєво, даючи масовий самосів. При групових посадках проявляє домінуючі тенденції, потужно розростаючись та розселяючись на новій території, незалежно від освітлення, ґрунтових умов та наявності іншої рослинності. Стька до шкідників, проявляє фітонцидні властивості. При групових посадках слід пам'ятати, що рослини цього виду не тільки конкурентноздатні, але й витісняють інші види рослин, приводячи до повного їх знищення. Винятки становлять тільки крем'яник гарний та борщівники.

Декоративна, технічна, ефіроолійна рослина. Заслугує на широке впровадження в садово-паркове будівництво.

Багаторічні спостереження за вищенаведеними видами рослин дають підставу стверджувати:

- значна частина рослин, інтродукованих в умовах Львова, не вимагає спеціальних агротехнічних умов і добре росте та дає повноцінне насіння на дерново-підзолистих ґрунтах різного механічного складу;
- тіневитривалі рослини на відкритих ділянках знижують декоративність та змінюють проходження фенологічних фаз розвитку;
- більшість рослин Карпатської флори підлягає введенню у культуру для вивчення з метою збереження фітогеноту і настушної реінтродукції.

Література

1. Определитель высших растений Украины / Доброчаева Д.М., Котов М.И., Прокудин Ю.Н. и др. — К.: Наук. думка, 1987. — 548 с.
2. Малиновський К.А. Рослинність високогір'я Українських Карпат. — К.: Наук. думка, 1980. — 280 с.
3. Червона Книга України. — К.: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана, 1996. — 602 с.
4. Чопик В.І. Рідкісні рослини УРСР та їх охорона. — К.: Знання, 1963. — 45 с.
5. Чопик В.І. Редкие и исчезающие растения Украины. Справочник. — К.: Наук. думка, 1978. — 216 с.

УДК 630*182.43

Н.С. Горбенко, Т.О. Козуліна

Український державний лісотехнічний університет

ДЕРЕВНІ ЛІАНИ ЛИЧАКІВСЬКОГО ЦВИНТАРЯ

Під час інвентаризації влітку 1999 року було виявлено 7 видів дерев'янистих ліан. Охарактеризовано квітучі екземпляри *Hedera helix* L.

Horbenko N.Ye., Kozulina T.O.

Woody lianas of Lychakiv cemetery

Inventory of woody lianas during summer 1999 revealed six taxons: *Hedera helix* L., *H.colchica* C.Koch., *Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch., *Clematis vitalba* L., *Menispermum dahuricum* DC., *Lonicera caprifolium* L. The blossoming plants *Hedera helix* L. are described.

Личаківське кладовище є унікальною історико-художньою пам'яткою Львова. За своїм мистецьким рівнем воно вважається одним з найбагатших в Європі. Цвинтар займає територію понад 42 га на східних теренах міста. Перші поховання на території теперішнього цвинтаря з'явилися в першій половині XVI ст. Рокком фактичного відкриття Личаківського цвинтаря вважають 1786-й. У 1856 р. львівській магістрат доручив відомому у місті спеціалісту з розбивки парків Бауеру упорядкувати територію цвинтаря. Бауер проклав алеї та стежки, висадив дерева, надавши великій території цвинтаря вигляду ландшафтного парку.

Багато дерев, висаджених в той час, ростуть на цвинтарі і зараз. Це такі види, як гіркогоаштан звичайний, робінія звичайна, тополя біла, клен-явір, сосна Веймутова, модрина європейська, тсуга канадська. Зараз рослинність на цвинтарі представлена залишками дубової бучини, що виростає в південній частині, а також посадками листяних і хвойних порід ще з часу реконструкції. На даний час основу насаджень становлять такі деревні породи: клен гостролистий, липа дрібнолиста, робінія звичайна, гіркогоаштан звичайний, модрина європейська, ясен звичайний, в'яз шорсткий, бук лісовий, дуб звичайний, ялина звичайна, туя західна та інші. Окремі ділянки південно-східної частини мають характерну лісову рослинність, що, очевидно, зумовлене рельєфом. В центрі цвинтаря є досить високий пагорб з видовженою грядою, що визначає морфологічну будову центральної частини. Схили пагорба малопридатні для поховань, тому тут рослинний покрив майже не порушений та аналогічний з покривом суміжних територій, а саме з парком „Погулянка“ та територією ботсаду ЛНУ ім. І.Я.Франка.

Нами протягом літа 1999 р. була проведена інвентаризація деревних ліан Личаківського цвинтаря. Під час дослідження були виявлені такі таксони: плющ звичайний (*Hedera helix* L.), плющ колхідський (*Hedera colchica* C.Koch.), дівочий виноград п'ятилистий (*Parthenocissus quinquefolia* (L.) Planch.), клематис виноградолистий (*Clematis vitalba* L.), місяцenasінник даурський (*Menispermum dahuricum* DC.), жимолость каприфоль (*Lonicera caprifolium* L.), троянди виткі.

Найбільш поширеними на стовбурах і спорудах виявилися: плющ звичайний, клематис виноградолистий, дівочий виноград п'ятилистий. Деякі поля виявилися суцільно вкриті цими видами, від чого насадження мало вигляд природних заростей. Плющ звичайний, дівочий виноград п'ятилистий та троянди виткі успішно цвітуть та плодоносять. Найбільшу увагу до себе привертають квітучі плющі,

Підсумки адаптації рослин на Львівщині

оскільки їх цвітіння досить рідкісне в природі. Під час інвентаризації було виявлено 115 квітучих екземплярів плюща. Насіння, зібране з цих плющів, мало високу схожість, але самосіву під час досліджень не було виявлено.

Зарості плюща звичайного на Личаківському цвинтарі можуть мати як природне, так і культурне походження. Поширення виду обмежене стежками між полями. Прилегла до стежок територія, як правило, впорядковується під час догляду, що перешкоджає поширенню виду. Але якщо плющ висаджено в межах поля, то він швидко розмножується вегетативно. Зумовлене це швидким лінійним приростом плюща, що може становити більше ніж 1 м на рік.

Аналіз дослідження квітучих плющів показав, що крім 115 квітучих особин було виявлено два крупні екземпляри, знищені біля основи, а також одну крупну обрізану гілку. Коло пам'ятників та постаментів виростає 7 екземплярів, в тому числі один на гробівці. Дев'ять квітучих плющів виростає на сухих деревах. Решта 99 плющів розвиваються на ростучих деревах (18 особин). Виявлено 43 стовбури ліани, діаметр яких перевищує 5,0 см. Максимальний діаметр плюща (12,8 см) був на ясені звичайному ($D=54,0$ см). Висота підняття квітучих екземплярів коливається в межах від 2,1 м (на пам'ятнику) до 25,0 м (ясен звичайний, робінія звичайна).

На основі отриманих даних можна зробити такі висновки.

Під час інвентаризації деревних ліан на Личаківському цвинтарі було виявлено 7 таксонів. Виявлені рідкісні для озеленення заходу України деревні ліани — плющ колхідський та місяцenasінник даурський. Досліджена територія є унікальним місцем, де на відносно невеликій території виростають 115 квітучих екземплярів реліктового аборигенного виду — плюща звичайного. Дані інвентаризації є основою для подальших досліджень деревних ліан на території історико-культурного заповідника „Личаківський цвинтар“.

Література

1. Деревья и кустарники, культивируемые в Украинской ССР. Покрытосеменные. Справочное пособие / Под ред. Кохно Н.А. — К.: Наук. думка, 1986. — 720 с.
2. Лупій Г. В. Львівський історико—культурний музей—заповідник „Личаківський цвинтар“: путівник. — Львів: Каменяр, 1996. — 367 с.

УДК 674.031:632.267

А.І. Івченко

Український державний лісотехнічний університет

ДЕЯКІ ОСОБЛИВОСТІ ВНУТРІШНЬОВИДОВОЇ МІНЛИВОСТІ ДУБА ЧЕРВОНОГО

Наведено випадки існування гомологічного ряду паралельної мінливості у внутрішньовидовій таксономічній структурі дубів червоного та звичайного. Інтродукований вид має ранньолистопадну, зеленolistу та пізньолистопадну осінні фенологічні відміни. Деревя останньої найбільш продуктивні. Виявлено й описано унікальну особину бородавчастостовбурної форми дуба червоного.

Ivchenko A.I.

Some peculiarities of the inside of species changeability of *Quercus rubra* L.

Several examples of existence of homologous lines of the inside of species changeability of *Quercus rubra* L. and *Q. robur* L. are pointed. The introduced species has early falling of the leaves, green-leaf and later falling of the leaves autumnal phenological forms. Trees of last form are the most productive. It also has been revealed an individual of the wart-trunk form of *Quercus rubra* L.

Дуб червоний, як і більшість таксонів деревних рослин, має складну внутрішньовидову структуру. Остання, на відміну від аборигенних видів дуба, у нас ще недостатньо вивчена [32], оскільки широко впроваджувати цей інтродуцент в зелене та лісове господарство пострадянських країн почали лише в післявоєнний період. А між іншим, заселення новою породою території з дещо відмінними екологічними умовами, ніж в природному ареалі, до якої міри стимулює мутагенні явища і, відповідно, сприяє розширенню внутрішньовидової різноманітності, в першу чергу, утворенню форм (відмін) та ухилень.

В попередніх роботах [11, 14, 39] ми згадували про певну проблематичність ідентифікації видів дуба секції *Rubrae*. Не легша справа і з виділенням внутрішньовидових таксонів дуба червоного. Межі між ними часом досить невиразні. Деякі не мають чітких описів характеристик з однозначними ідентифікаційними ознаками. До того ж, частину з них виявлено зовсім недавно, оскільки вони утворилися, швидше всього, при мутаціях у зв'язку з проходженням адаптаційних процесів інтродукції. Це, до певної міри, аномалія.

Принагідно зауважимо, що П.С.Паллас в 1772 році такі аномалії у рослин вважав не грою природи, а явищами цілком закономірними. Бо, за його словами, природа зберігає певні закономірності навіть в самих своїх помилках [29]. Пізніше М.І.Вавілов, відкривши закон гомологічних рядів, показав явище паралельної мінливості, зокрема, що близькі види рослин мають схожу внутрішньовидову таксономічну структуру. Вчений вважав, що наявність паралелізму в поліморфізмі надзвичайно полегшує вивчення різноманітності живих організмів. Більше того, згаданий закон певною мірою дозволяє передбачати можливість виникнення подібних мутацій у інших близьких видів цього ж роду. Замість випадкових пошуків дослідник шукає певні форми, передбачаючи їх існування на підставі подібності мінливості з найближчими відомими видами. Таким чином, нові форми заповнюють пусті ланки в системах [3]. Подібний підхід також дозволяє запровадити ряд аналогів у назив-